

РОЗДІЛ 4 ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.16 (438, 477)

«КОНСТИТУЦІЯ БІЗНЕСУ» – ЯКІСНО НОВЕ ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

“BUSINESS CONSTITUTION” – QUALITATIVELY NEW LEGISLATIVE REGULATION OF BUSINESS ACTIVITY IN THE REPUBLIC OF POLAND: EXPERIENCE FOR UKRAINE

Дякуновський О.Є.,
*аспірант кафедри господарського права
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

Стаття присвячена дослідженню прогресивного законодавства Республіки Польща у сфері правового регулювання підприємницької діяльності, зокрема тих новацій, які запроваджено з прийняттям пакету законів Республіки Польща «Конституція бізнесу». У статті висвітлено якісно нові погляди польського законодавця щодо вдосконалення окремих норм та інститутів, які регулюють підприємництво на території Республіки Польща.

Проведено загальну характеристику основних законів пакету законів Республіки Польща «Конституція бізнесу», а саме законів: «Право підприємців», «Про Речника малих і середніх підприємців», «Про Центральний реєстр та інформацію про господарську діяльність та інформаційний пункт для підприємця», «Про правила провадження іноземними підприємствами та іншими іноземними особами підприємництва на території Польської Республіки», «Приписи щодо впровадження Права підприємців та інших актів про підприємницьку діяльність».

Також виокремлено найбільш цінний та позитивний досвід правового регулювання підприємництва в Республіці Польща, що запроваджено новим законодавством указаної держави. Увагу зосереджено на тих нормах та інститутах, що відсутні в чинному законодавстві нашої держави та можуть становити значний інтерес із точки зору можливості їх апробації та впровадження в Україні.

У статті проаналізовано правові механізми, що створені для стимулювання підприємництва в Республіці Польщі, зокрема: «нереєстровану діяльність», «легкий старт», зупинення підприємницької діяльності, інформаційний пункт підприємця та інші.

Акцентовано увагу на тому, що в правовому регулюванні підприємницької діяльності в Республіці Польща важливу роль відіграють принципи підприємницької діяльності. Такі в окремих випадках можуть бути правовою основою для вирішення спорів між публічною адміністрацією та підприємцем.

Зроблено висновок, що правове регулювання підприємництва в Україні потребує подальшого розвитку та вдосконалення. Наголошено на доцільності використання для цих цілей досвіду Республіки Польща, що має особливу актуальність у контексті євроінтеграційних прагнень України.

Ключові слова: Конституція бізнесу, Право підприємців, правове регулювання, законодавство, підприємницька діяльність, підприємництво, Республіка Польща, Україна.

The article is devoted to the study of the progressive legislation of the Republic of Poland in the field of the legal regulation of entrepreneurial activity, in particular those innovations introduced with the adoption of a package of laws of the Republic of Poland “The Constitution of Business”. The article highlights the qualitatively new views of the Polish legislature on the improvement of certain norms and institutions regulating entrepreneurship on the territory of the Republic of Poland.

A general description of the basic laws of the package of laws of the Republic of Poland “The Constitution of the Business”, namely, the Laws: “The Right of Entrepreneurs”, “On the Speaker of Small and Medium-Sized Entrepreneurs”, “On the Central Register and Information on Economic Activities and Information Point for the Entrepreneur”, “On rules for the conduct of foreign enterprises and other foreign entrepreneurs in the territory of the Republic of Poland”, “Regulations on the Enforcement of Entrepreneurs’ Rights and Other Acts on Entrepreneurial Activities”.

The most valuable and positive experience of legal regulation of entrepreneurship in the Republic of Poland, introduced by the new legislation of the indicated state, is distinguished. Attention is focused on those norms and institutions that are not in the current legislation of our state and can be of considerable interest in terms of the possibility of their testing and implementation in Ukraine.

The article analyzes legal mechanisms that are created to stimulate entrepreneurship in the Republic of Poland, in particular: “unregistered activity”, “easy start”, suspension of entrepreneurial activity, information point of an entrepreneur and others.

The emphasis is placed on the fact that in the legal regulation of entrepreneurial activity in the Republic of Poland, the principles of entrepreneurial activity play an important role. Such in some cases may be the legal basis for resolving disputes between the public administration and the entrepreneur.

It is concluded that the legal regulation of entrepreneurship in Ukraine needs further development and improvement. It is emphasized the expediency of using for these purposes experience in the Republic of Poland, which has a special relevance in the context of Ukraine’s European integration aspirations.

Key words: constitution of business, right of entrepreneurs, legal regulation, legislation, business, entrepreneurship, Republic of Poland, Ukraine.

Республіка Польща є державою-членом Європейського Союзу, в якій на законодавчому рівні створено сприятливі умови для провадження підприємницької діяльності. Так, відповідно до рейтингу Forbes «Best Countries for Business 2018» Республіка Польща (далі – Польща) займає 34 місце серед 161 держави, що представлені в рейтингу (для порівняння, Україна займає 77 місце [1]). Незважаючи на досягнення певних позитивних результатів у цій сфері, польський законодавець продовжує активно працювати над удосконаленням правового регулювання підприємництва.

Так, у листопаді 2016 року Міністром розвитку та фінансів Польщі презентовано дерегулюючий пакет законопроектів «Конституції бізнесу»¹, метою якого є комплексне, на якісно нових засадах, регулювання сукупності суспільних відносин у сфері провадження підприємництва, та який фактично був покликаний замінити чинне законодавство Республіки Польща в цій сфері. 20 лютого 2017 року вказаний пакет законопроектів внесено на розгляд Сейму Республіки Польща, а вже 6 березня 2018 року процедура обговорення та прийняття законопроектів повністю завершена. Як результат, 30 квітня 2018 року більшість норм, за деякими виключеннями, пакету законів Республіки Польща набрали законної сили.

У контексті повноцінного впровадження Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони, що ратифікована Законом України від 16.09.2014 року № 1678-VII [2], схвалення Указом Президента України від 12.01.2015 року № 5 Стратегії сталого розвитку «Україна 2020» [3] та прийняття Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.05.2017 року № 504-р, яким схвалено Стратегію розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року [4], дослідження передового досвіду правового регулювання підприємництва в державах Європейського союзу, в тому числі в Республіці Польща, та його впровадження в нашій державі є необхідною умовою для подальшого зближення з Європейським союзом та успішного розвитку підприємництва в Україні.

Деякі питання правового регулювання підприємництва в Республіці Польща були предметом нечисленних досліджень українських представників юридичної науки. Саме це питання було в колі наукових інтересів таких дослідників, як І.С. Яценко, Т.І. Яценко, В.А. Васильєва, О.В. Бігняк та ін. Однак, зважаючи на новизну підходів та запропонованих новел правового регулювання підприємництва в Республіці Польща, відповідно до положень пакету законів «Конституція Бізнесу», вказане питання потребує детального вивчення та активних наукових дискусій. Також слід наголосити, що результати вказаного дослідження можуть бути враховані українським законодавцем під час врегулювання анало-

гічних суспільних відносин у сфері підприємництва, заповнення прогалин вітчизняного законодавства.

Метою дослідження є аналіз запропонованих польським законодавцем змін у законодавчому регулюванні підприємництва в Республіці Польща та формулювання з урахуванням проведеного аналізу пропозицій щодо вдосконалення законодавства України.

Основним нормативно-правовим актом у сфері підприємництва в Республіці Польща до 30 квітня 2018 року був Закон «Про свободу господарської діяльності» від 02 липня 2004 року [5], який, безумовно, відіграв фундаментальну роль у польському законодавстві. Зокрема, вказаний Закон реалізував ідею економічної свободи, визначав відносини між державою і підприємцем під час провадження підприємницької діяльності [6, с. 90], а також установлював умови провадження регульованої діяльності, порядок отримання спеціальних дозволів, використання концесії, принципи здійснення нагляду та контролю уповноваженими органами держави та інше.

Проте, незважаючи на прогресивні положення вказаного закону, держава та громадянське суспільство Республіки Польща, розуміючи необхідність подальшої лібералізації законодавства у сфері підприємництва, спрощення або повну відміну певних бюрократичних процедур, забезпечення правової визначеності та покращення бізнес-клімату в цілому, продовжили напрацювання нових підходів у сфері правового регулювання підприємництва. Саме тому міністерством розвитку та фінансів Республіки Польща за участю громадських організацій, представників об'єднань підприємців розроблено пакет законопроектів, які в сукупності отримали назву «Конституція Бізнесу».

«Конституція бізнесу» включає в себе п'ять актів:

1) Закон від 6 березня 2018 року «Право підприємців» [7], що має основною метою вдосконалити основні норми та інститути в порівнянні із Законом Республіки Польща «Про свободу господарської діяльності» від 02 липня 2004 року, який утратив чинність. Цей закон спрямований на: розширення прав підприємців, формування переліку прав та обов'язків підприємців і органів, які визначають принципи діяльності адміністративних органів та обмежують їх втручання у свободу економічної діяльності; зміну відносин між підприємцем і публічною адміністрацією до більш дружньої та партнерської шляхом запровадження, серед іншого, принципу презумпції добросовісності підприємця, принципу доброзичливого тлумачення положень, а також ключового принципу «що не є забороненим законом»; видача органами управління «юридичних роз'яснень», що пояснюють складні правила у сфері господарської діяльності щодо практичного застосування цих положень; захист підприємця від негативних наслідків, якщо його дії відповідали попередній практиці застосування положень законодавства публічною адміністрацією та інше.

¹ Мовою оригіналу (польською) - Konstytucja Biznesu.

Безсумнівно, Закон Республіки Польща «Право підприємців» є визначальним у «Конституції бізнесу», тому в межах цієї статті вважаємо за необхідне звернути увагу на новели, які відсутні в законодавстві України.

Так, ч. 1 ст. 5 закону «Право підприємців» передбачено так звану «нереєстрову діяльність»² – підприємницьку діяльність, дохід від якої становить не більше 50% мінімальної заробітної плати на місяць. Отже, в силу вимог закону така діяльність не вважається підприємницькою та не підлягає реєстрації.

Також запроваджено «легкий старт»³, а саме звільнення від обов'язку сплачувати внески на соціальне страхування для підприємців (фізичної особи), що розпочинають провадження підприємництва вперше, протягом 6 місяців або після припинення такої діяльності не менш ніж 60 місяців тому (ст. 21 законопроекту Республіки Польща «Право підприємців»).

Згідно зі ст. 24 закону Республіки Польща «Право підприємців» підприємець, який не використовує працю найманих працівників, може зупинити виконання підприємницької діяльності на строк не менше 30 днів, на умовах та в порядку, визначеному законом.

Законом Республіки Польща «Про свободу господарської діяльності» від 02 липня 2004 року, який втратив чинність, а саме статтею 14а Закону «Про свободу господарської діяльності», було визначено порядок, строк та наслідки зупинення підприємницької діяльності. Так, строк зупинення підприємницької діяльності міг становити лише від 30 днів до 24 місяців (п. 1 ст. 14а Закону «Про свободу господарської діяльності»). Отже, чинним Законом Республіки Польща «Право підприємців» розширено можливості для реалізації вказаного права підприємців шляхом скасування максимального терміну зупинення підприємницької діяльності.

Необхідність упровадження норм щодо можливості зупинення підприємницької діяльності за ініціативою підприємця в Україні, в контексті порівняння із законодавством Республіки Польща, вже було предметом наукових досліджень [8].

Отже, розширення вказаного права для підприємців, наявність позитивного досвіду в цьому питанні в Республіці Польща лише підсилюють позиції для введення аналогічного законодавчого регулювання в Україні.

Крім того, ліквідовано згоди та ліценції контролюючих органів, номери ідентифікації підприємців – REGON⁴, сформульовано нові легальні визначення понять «підприємець», «господарська діяльність» та інше.

Варто також звернути увагу, що закріплення в Законі Республіки Польща «Право підприємців»

принцип «дозволено все, що прямо не є забороненим законом», здавалося б, носить декларативний характер. Однак практичного значення такий принцип набуває в рішеннях польських судів.

Так, у справі, яка перебувала на розгляді у Верховному адміністративному суді, підприємець був включений до плану воєводства з поводження з відходами на 2012–2017 роки. Він здійснив значні інвестиції у зв'язку з реалізацією бізнес-проекту. Проте до плану воєводства на 2018–2023 роки він включений не був, що означало би безальтернативне припинення його діяльності та закриття створеного ним полігону для відходів. Підприємець вирішив оскаржити рішення сейму воєводства до суду. Суд першої інстанції в задоволенні позовних вимог відмовив. Однак касаційна скарга у вказаній справі була задоволена Верховним адміністративним судом Республіки Польща. Зокрема, Верховний адміністративний суд, застосовуючи статтю 8 Закону Республіки Польща «Право підприємців» та принцип «дозволено все, що прямо не є забороненим законом», зазначив, що є неприпустимим, щоб хтось створив бізнес, а потім закрити, коли відсутня відповідна правова основа, а обмеження свободи підприємництва випливає тільки з рішення місцевої адміністрації [9].

2) Закон від 6 березня 2018 року «Про Речника малих і середніх підприємців» [10], що встановлює новий для Республіки Польща механізм взаємодії публічної адміністрації та представників бізнес-середовища через спеціально утворений інститут – Речника малих і середніх підприємців. Діяльність Речника малих та середніх підприємців, відповідно до вказаного закону, спрямована на охорону і захист прав підприємців шляхом надання пропозицій щодо проектів нормативно-правових актів, що стосуються інтересів підприємців; звернення до відповідних органів зі зверненнями про законодавчу ініціативу, запитами щодо юридичних роз'яснень щодо особливо складних правил, що стосуються підприємницької діяльності; забезпечення посередництва між підприємцями та адміністративними органами, звернення до Верховного Суду та Вищого адміністративного суду з проханням розв'язати розбіжності в тлумаченні правил або за скаргами підприємців та інші. Отже, нові норми спрямовані на досягнення більш ефективної комунікації між публічною адміністрацією Республіки Польщі та підприємцями, представлення та захист їхніх прав та інтересів.

3) Закон від 6 березня 2018 року «Про Центральний реєстр та інформацію про господарську діяльність та інформаційний пункт для підприємця» [11] покликаний удосконалити систему електронної реєстрації та надання/отримання необхідної підприємцям чи підприємцю інформації. Зокрема, нова модифікація CEIDG⁵ включає: надання доступу до

² Мовою оригіналу (польською) – działalność nierejestrowa.

³ Мовою оригіналу (польською) – ulga na start.

⁴ REGON (з польської мови – Rejestr Gospodarki Narodowej / Реєстр народного господарства) – національний офіційний реєстр суб'єктів народного господарства. Статистичний реєстр ведеться Центральним статистичним управлінням. Під поняттям REGON мається на увазі дев'ятизначний або чотирнадцятизначний цифровий номер, який виданий статистичним оператором (номер у реєстрі).

⁵ CEIDG – це реєстр підприємств, які є фізичними особами. Облік дозволяє отримати безкоштовний доступ до інформації про підприємств. Всі дії, пов'язані з реєстрацією в CEIDG, є безкоштовними. Крім того, в CEIDG можливо зареєструвати підприємницьку діяльність через мережу Інтернет.

реєстру довірених осіб підприємця; запровадження принципу автоматичного відновлення роботи після закінчення періоду зупинення підприємницької діяльності; виключення максимального терміну зупинення підприємницької діяльності на 24 місяці та запровадження можливості зупинити таку діяльність на невизначений строк.

Крім того, Інформаційний пункт для підприємців (далі – РІР) є розвитком поточного урядового інформаційного сайту www.biznes.gov.pl. Зазначений пункт містить не лише роз'яснення, як вирішувати окремі офіційні питання, але й надає можливість, наприклад, сплатити офіційні збори або отримати повідомлення про несплату податків чи інших внесків. Цей пункт також повідомляє підприємців, за допомогою SMS-повідомлень чи електронної пошти, про майбутні офіційні дати вчинення певних дій чи про важливі зміни в законах. Також у пункті будуть опубліковані роз'яснення з правових питань, які викликають найбільші сумніви на практиці під час провадження підприємництва. Важливо зазначити, що всі підприємці мають право звертатися до РІР навіть у найменших питаннях, що їх цікавлять.

4) Закон «Про правила провадження іноземними підприємствами та іншими іноземними особами підприємництва на території Польської Республіки» [12] визначає чіткі вимоги до іноземних підприємців та іноземних осіб, які бажають провадити підприємницьку діяльність на території Республіки Польща, їхні права та обов'язки тощо. До запровадження «Конституції бізнесу» норми, які регламентували вказані відносини, були викладені в трьох різних законах, допускали існування колізій та неточностей. Тому польським законодавцем прийнято єдиний нормативний акт, адресований саме іноземним інвесторам, який є узгодженим та усуває наявні правові суперечності.

5) Закон від 6 березня 2018 року «Приписи щодо впровадження Права підприємців та інших актів про підприємницьку діяльність» [13], яким у силу численних змін, запропонованих «Конституцією бізнесу», визначено порядок упровадження вказаних вище законів та фактично встановлено перехідний період для підприємців та органів публічної адміністрації. Крім того, вказаним законом видаляються посилання на Польську Народну Республіку з інших нормативно-правових актів Республіки Польща.

Таким чином, пакет «Конституція Бізнесу» містить й інші положення, які удосконалюють правове регламентування підприємницької діяльності у різних сферах, скасовують ті нормативні акти, що є неактуальними чи архаїчними. Загалом, для впровадження «Конституції бізнесу» в законодавство Республіки Польща внесено зміни більш ніж до 200 законів [14].

Підсумовуючи, слід зробити такі висновки:

1. Незважаючи на відсутність у законодавстві Республіки Польща єдиного кодифікованого акту (наприклад, Господарський кодекс України), польський законодавець все ж здійснює регулювання підприємництва на комплексних засадах, зокрема

шляхом прийняття пакету законів «Конституція бізнесу».

2. На відміну від законодавства України, в Республіці Польща під час правового регулювання підприємництва важливу роль відіграє преамбула законів (у тих, де вона є) та принципів. На основі закріплених принципів правового регулювання («все, що не заборонено законом, дозволяється»), добросовісності підприємця, дружнього тлумачення законодавства, пропорційності) здійснюється подальша деталізація законодавства у сфері підприємництва. При цьому принципи провадження підприємництва застосовуються під час вирішення спорів у судових інстанціях.

3. Польський законодавець особливу увагу приділяє захисту прав та інтересів малих та середніх підприємців. Саме на захист прав та інтересів указаних учасників сфери господарювання спрямована діяльність спеціального інституту – Речника малих і середніх підприємців.

4. Нове законодавство спрямоване на дерегуляцію та стимулювання підприємництва (створення основних правил, яких необхідно дотримуватися під час подальшого розвитку законодавства у сфері підприємництва; можливість отримання «зрозумілих» роз'яснень від уповноважених органів публічної адміністрації щодо окремих спірних питань під час провадження підприємництва). Також лібералізовано законодавство щодо зупинення підприємницької діяльності. Зокрема, стало можливим зупинення підприємницької діяльності на будь-який строк (раніше – не більше ніж на 24 місяці). Після закінчення періоду зупинення підприємництва така діяльність відновлюється автоматично. Також скасовано норму про вилучення інформації зі спеціального реєстру у випадку відсутності заяви про поновлення підприємницької діяльності. Вказане сприяє зацікавленості громадян у провадженні підприємництва, його відновлення, оскільки відновити підприємницьку діяльність легше, ніж започаткувати з початку.

5. Запроваджено офіційний портал www.biznes.gov.pl, на якому підприємець має змогу отримати необхідну йому інформацію, сповіщення про оплату податків та зміни в законодавстві й про вчинення інших юридично значимих дій через електронну пошту чи SMS, сплатити податки. Крім того, стало можливим вирішити деякі офіційні питання по телефону, електронній пошті або іншими засобами зв'язку (компетентні органи можуть швидко проінформувати підприємця про необхідність надання додатків або про готовність певних документів).

6. Внаслідок реформування законодавства Республіки Польща у сфері підприємництва оновлено положення щодо здійснення іноземними підприємствами та іншими іноземними особами підприємництва на території Польської Республіки. Зокрема, уніфіковано, модернізовано, усунуто колізії правових норм. Можна стверджувати, що для підприємців, які провадять свою діяльність на території Республіки Польща, проведено численні зміни, що загалом мають прогресивний характер та покращують

бізнес-клімат, сприяють реалізації економічної свободи та інших прав підприємця.

Практично всі ці нововведення можуть слугувати певним орієнтиром у процесі подальшої розбудови українського законодавства про підприємницьку діяльність. Додатково заслуговує уваги закріплення польським законодавцем вимог сталого розвитку як базового принципу, що стосується ділової діяльності підприємців.

Крім того, Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом безпосередньо пов'язана зі сталим розвитком та екологічною безпекою. В Угоді

чітко зазначено, що ідеологічною основою співпраці України та ЄС є концепція сталого розвитку на принципах економічної ефективності, соціальної стабільності та екологічної безпеки [15, с. 129]. Тому принцип дотримання вимог сталого розвитку було б доцільним прямо закріпити у ст. 4 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [16], що сприятиме як упровадженню інноваційних перетворень в Україні, так і виконанню міжнародних зобов'язань України щодо сталого розвитку, визначених стратегічними документами ООН.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Forbes. Best Countries for Business 2018, Ranking. URL: <https://www.forbes.com/best-countries-for-business/list/2/#tab:overall> (дата звернення: 10.04.2019).
2. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 75. Ст. 2125.
3. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 4. Ст. 8.
4. Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.05.2017 р. № 504-р. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 144.
5. Ustawa z dnia 2.7.2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz. U. 2004 nr 173 poz. 1807 ze zm.). URL: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20041731807> (дата звернення: 10.04.2019).
6. Kosikowski C. Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej, Komentarz, LexisNexis. Warszawa, 2013. 614 p.
7. Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców (Dz.U. 2018 poz. 646 ze zm.). URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180000646> (дата звернення: 10.04.2019).
8. Дякуновський О.Є. Правове регулювання зупинення підприємницької діяльності за ініціативою підприємця: досвід Республіки Польща. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2017. № 1. С. 109–114.
9. Postanowienie Naczelnego Sądu Administracyjnego z 5 grudnia 2018 r., sygn. akt II OSK 3297/18. URL: <https://biznes.gazetaprawna.pl/artykuly/1392511,naczelnny-sad-administracyjny-wzmocnil-konstytucje-biznesu.html> (дата звернення: 16.04.2019).
10. Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. o Rzeczniku Małych i Średnich Przedsiębiorców (Dz. U. 2018 poz. 648 ze zm.). URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180000648> (дата звернення: 10.04.2019).
11. Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. o Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej i Punkcie Informacji dla Przedsiębiorcy (Dz. U. 2018 poz. 647 ze zm.). URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180000647> (дата звернення: 10.04.2019).
12. Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. o zasadach uczestnictwa przedsiębiorców zagranicznych i innych osób zagranicznych w obrocie gospodarczym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 2018 poz. 649 ze zm.). URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180000649> (дата звернення: 10.04.2019).
13. Przepisy wprowadzające Ustawę Prawo przedsiębiorców oraz inne ustawy dotyczące działalności gospodarczej (Dz.U. 2018 poz. 650 ze zm.). URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180000650> (дата звернення: 10.04.2019).
14. Marcin Świerzewski. Konstytucja Biznesu - jakich zmian potrzebują przedsiębiorcy. Rzeczpospolita. URL: <http://www.rp.pl/Firma/305109989-Konstytucja-Biznesu---jakich-zmian-potrzebuja-przedsiębiorcy.html#ap-2> (дата звернення: 12.04.2019).
15. Тодорова Н. Імплементация угоди про асоціацію між Україною та ЄС: екологічний вимір. *Геополітика України: історія і сучасність* : зб. наук. пр. ; ред. кол.: І.В.Артёмов (голова) та ін. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2016. Вип. 1 (16). С. 177–188.
16. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11.09.2003 р. № 1160-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 9. Ст. 79.